

Van den dalf verlietj zijn

Jan COPPENS

Een nagenoeg verdwenen uitdrukking in Geraardsbergen is **van den dalf verlietj zijn**. Het werkwoord *verleiden* wordt in het Geraardsbergs als *verlieën* (met lange *ie*) uitgesproken, *verleid* wordt *verlietj* [vərliʃ] (met kort *ie* zoals in *ziek*). Bij de vervoeging wordt de eindletter in de 2de en 3de persoon enkelvoud en 2de persoon meervoud gemouilleerd ⁽¹⁾: *ge verlietj*, *a (hij) verlietj*, *ge verlietj*. Vergelijk ook met *kleden* > *klieën*, *gekleed* > *geklietj*; *bijten*: *ge batj*, *a batj*, *ge batj*.

Volgens Teirlinck's *Zuid-Oost-Vlaandersch Idioticon* wordt **alf** in Zuid-Oost-Vlaanderen alleen gebruikt in: "**van den alf geleed** zijn, verdwalen op een nochtans welbekende weg. Het volksgeloof schrijft dit verdwalen toe aan den **alf**, een kwaden spookgeest." In het *Middelnederlandsch Handwoordenboek* van Verdam lezen we onder **alf**: "elf, booze geest die den mensch door allerlei bedriegelijke beelden kwelde en verbijsterde. Vandaar alfsgedrocht: bedriegelijke verschijning door de alven veroorzaakt, spookverschijning." Ook in *Van Dale's* dertiende uitgave (1999) is **alf** nog terug te vinden: "natuurgeest, vergelijk met elf, en in het latere bijgeloof boze geest' en eindigt met de verouderde uitdrukking '**van de alf geleid zijn**', verdwalen." Uit de behandeling van het woord **alf** in het *Woordenboek der Nederlansche Taal* (WNT) zou men kunnen besluiten dat het bewuste woord uit het moderne taalgebruik verdwenen is. Zo leest men daar: "Eigenlijk, in de Germaansche mythologie en het middeleeuwsche volksgeloof... Hier te lande bleven

zij in het volksgeloof alleen bekend in ongunstige voorstelling... Als zoodanig was de naam vooral in 't Middelnederlands gewoon." Het WNT vermeldt bij **elf**, uit Gezelles *Loquela*: "Ik wete iemand die een geheelen voornoene besteedde om eenen brief in de post te steken, geen twee straten verre van 't zijnen en hij doolde nuchters monds tot dat 't noene was: hij was van den elf geleed, hij had op doolkruid getorten."

Een bijzondere ontwikkeling is te constateren bij het Geraardsbergse **van den dalf verleed zijn**. **Dalf** is hierin natuurlijk ontstaan door voorvoeging van het lidwoord uit **d'alf**. Dit woord staat langzamerhand zijn betekenis af ten voordele van het geheel van de bewuste uitdrukking. Ze is terug te vinden in het verhaal van *De Kattenboöm in de Oostolaamschen tongval van Geraardsbergen in Germanies Völkerstimmen*: "moar mannen euöm liep soo 'ard as nen koest en a was soodanig van sen sinnen, dat a' sanne weg verloor en sag eindeling dat a' deor den Dalf verlee'en was". Terloops, in zijn overigens verdienstelijk boek *Geraardsbergen, zijn taalgebruik & zijn taaleigen* schrijft A. Schrever dat de tekst over *De kattenboöm* zelfs bij professionele dialectologen nagenoeg onbekend is, wat ik ten zeerste betwijfel want de tekst is in 1928 in het *Handboek der Nederlandsche Taal* door dr. Jac. Van Ginneken gepubliceerd. Een standaardwerk waaraan de meeste dialectologen refereren, zo ook dr. Frans van Coetsem. Het boek is trouwens online te raadplegen op de website van de *dbnl* ⁽²⁾.

Afbeelding bovenaan: dr. Jac. van Ginneken, auteur van het *Handboek der Nederlandsche Taal*.

Daaronder: titelpagina van het *handboek*.

Volgens van Coetsem is het één van de talrijke heksenverhalen in het dialect gesteld, die vroeger te Geraardsbergen bekend waren. De opnemer gebruikt de lettervoorraad die hem uit het gewone (Duitse!) schrift bekend is. Het is maar zeer benaderend en er komen talrijke onjuistheden en

⁽¹⁾ **Mouillering**: het verschijnsel waarbij na of in bepaalde medeklinkercombinaties zich een *j*-klank laat horen: *wild* > *wildj*, *klatsen* > *klatsjen*. Deze zogenaamde *niesklank* is eigen aan de denderstreek.

⁽²⁾ **dbnl**: digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren. Inernetadres: <http://www.dbnl.org/auteurs/auteur.php?id=ginn001>. Jac. VAN GINNEKEN, *Handboek der Nederlandsche Taal I*, Tweede Druk, 's Hertogenbosch, 1928.

inconsequenties in voor, die echter ook een zegsman kunnen worden toegeschreven. Woordkeus en dergelijke is evenmin geslaagd. Ook volgens Schrever vertoont het verhaal van *De Kattenboöm* verscheidene elementen die het echt Geraardsbergs karakter fel in twijfel kunnen trekken. Van Coetsem zegt verder: "Dit verhaal moge als fonetische weergave een volslagen mislukking zijn, het representeert niettemin uitstekend het slag van Vlaamse sagen waarin het motief van de misleidende alf met dat van de kwaadstichtende, metafoserende *toveresse* verwerkt is. Herhaaldelijk is mij gebleken dat bij jongere dialectsprekers **van den dalf verlead zijn** een semantische eenheid geworden is die zich dekt met het Franse *s'égarer* en ook *égarer* (*égarer quelque chose*: iets verliezen). Voor oudere dialectsprekers daarentegen heeft **dalf** nog dikwijls een vaag, maar meestal niet te bepalen inhoud. Het gevolg hiervan is dat op deze wijze de Geraardsbergse uitdrukking niet langer verbonden blijft aan de sfeer van het vroegere volksgeloof." (3)

Nog volgens van Coetsem dient er een onderscheid gemaakt te worden tussen de **alf** als misleidende geest en de **alven**, **alvermannetjes** als verrichters van de meest uiteenlopende bezigheden. Waarschijnlijk is ook de geografische verspreiding van de twee of meer **alf**-typen verschillend. In Geraardsbergen bijvoorbeeld is **dalf** alleen bekend in de hierboven aangeduide uitdrukking, terwijl hetgeen elders **alven**, **alvermannetjes** genoemd wordt, hier **kabouters** heet.

(3) Van Coetsem publiceerde dit in 1949 in *Taal en Tongval I*, pp. 20-26: *De semantische ontwikkeling van de Vlaamse uitdrukking "van den alf geleed zijn"*. Zie ook nog Fr. VAN COETSEM, *Het dialect van Geraardsbergen, Klank en Vormleer.*, Leuven, 1952, pp. 31-32.

Geraardsbergen in de Dialectatlas van Zuid-Oost Vlaanderen deel 2

Jan COPPENS

In *Gerardimontium* 197 verscheen de eerste aflevering van deze rubriek. In de dialectatlas worden een 140 zinnnetjes in het dialect vertaald.

De atlas toont de resultaten van een uitgebreid dialectgeografisch onderzoek, verricht en gepubliceerd in de periode 1925-1975 onder leiding van dr. Edgard Blanquaert (Universiteit Gent) waarbij, in principe, om de vijf kilometer een opnameplaats werd vastgesteld.

De kaart die gebruikt werd voor dit onderzoek, werd ontworpen door de Nederlandse taalkundige

dr. G.G. Kloeke en is tevens te vinden in de *Handleiding bij het Noord- en Zuid-Nederlandsch Dialectenonderzoek* door dr. L. Grootaers en dr. G.G. Kloeke uitgegeven in 1926. Elke onderzochte gemeente heeft daarbij een nummer gekregen: Voor de gemeenten die deel uit maken van het huidige Geraardsbergen is dat Geraardsbergen (centrum) 228, Overboelare 230, Onkerzele 228a, Idegem 223, Zandbergen 225, Ophasselt 217 en Viane 271. In deze aflevering komen de zinnnetjes 35 tot en met 69 voor.

Het kaartje met de dialectbenamingen van de gemeenten in de Dialectatlas